

· r e c i t i ·

AZ Irodalomtudományi Intézet tartalomszolgáltató portálja

- [Reciti Szoba](#)
- [Reciti Kiadó](#)
- [Projektek](#)
 - [Biblioterápia](#)
 - [Corpus alienum \(archív projekt\)](#)
 - [Doromb](#)
 - [Iuniores](#)
 - [Reformtankönyvek](#)
- [Kiadványaink \(ITI\)](#)
- [események](#)
- [régir ec.it i](#)
- [\(mta\) btk it i](#)
- [\(mta\) btk](#)

Korompay H. János írása

december 11th, 2020 [§ 0 comments](#)

recenzió

HÁSZ-FEHÉR Katalin. „...*hogy Kegyed észre nem vette, csodálom...*”: *Arany János és a filológiai perspektíva*. Budapest, Kortárs, 2019.

Ez a recenzió a 2020 májusára tervezett, de a járvány miatt elmaradt könyvbemutatón hangzott volna el.

A szerző tudományos pályafutásának és a kötet létrejöttének kapcsolata egyszerre éntörténet és műtörténet, hiszen a *A kulturális tájékozódás természetrajza és a Plevna nemzetiségi kontextusa* című utolsó rész szorosan kötődik a vajdasági származáshoz, az Újvidéki Egyetemen végzett tanulmányokhoz és tanításhoz, az Arany János életművével foglalkozó elemzések szorosan összefüggnek a szegedi egyetemi oktatással és a kritikai kiadás munkájában való részvétellel. Ez utóbbi, a munkacsoport többi tagjához hasonlóan, a többi kötet megbeszélésében való közreműködést, Hász-Fehér Katalin esetében pedig a költő könyveiben és folyóirataiban található lapszéli jegyzetek négy terjedelmes kötetben és egy összefoglaló katalógusban való feldolgozását jelenti, amelyek közül kettő már napvilágot látott. A szerző számos tanulmányúton és konferencián vett részt Leuventől Nagykörösig, Béctől Kolozsvárig, s az Arany János-émlékévben megrendezett tudományos ülészekokon, szerkesztette a *Tiszatáj* ünnepi számát, tanulmányai pedig megjelentek a bicentenáriumi kötetekben is.

Ez az első olyan könyv, amely tudománytörténeti szempontból értékeli a kritikai kiadás köteteit és az évforduló kiadványait. Tanulmány kellene ahhoz, hogy fontos megállapításait érdemük szerint méltassuk: ez alkalommal közülük csak néhányat emelünk ki.

A „...*hogy Kegyed észre nem vette, csodálom...*” cím Arany János Erdélyi Jánosnak adott válaszából való, aki 1856-ban a *Kisebb költeményekről* írt kritikát. A verseskötet kompozícióját és fogadtatását tárgyaló elemzésben a mondat alanya és címzettje egyértelmű, azáltal azonban, hogy az idézet a könyv címébe került, üzenete jelentősen gazdagodott. Felfogható úgy, hogy továbbra is Arany János szól olvasóihoz, különösképpen elemzőihez, sőt az irodalomtörténet, vagy bármely terület kutatóihoz: megerősíti ezt az ő általa rajzolt, Margitszigetet ábrázoló címlap, a „Dichterbank”-nak nevezett paddal, amely kiemelve is, a könyv szerzőjével egy szinten szerepel. Ismerjük Goethe híres maximáját: „Das schönste Glück des denkenden Menschen ist, das Erforschliche erforscht zu haben und das Unerforschliche ruhig zu verehren.” Ennek értelmezését tovább gondolva: hiba az, ha nem kutattuk ki, ami kikutatható, hanem összetévesztettük előfeltevéseinkkel, amelyet – tévesen – cáfolhatatlan igazságnak tartottunk.

Az Arany-idézet kiválasztása mindazon polémia összegzésének tekinthető, amely a kötetben található: szól az összes megvitatott kérdés szereplőihez, akár név szerint, akár személytelenül. Végül pedig, önmegszólításként, a cím

úgy is felfogható, hogy minden kutató számba veheti és mérlegelheti saját eredményeit a másokéval, főleg az Arany Jánoséval összehasonlítva. Ez a figyelmeztetés annál is kézenfekvőbb, mert a könyv elsősorban az ő beszédmódjaival foglalkozik. Kérdés, hogy életművét illetően fenntartható-e például Milbacher Róbert megállapítása, amely szerint az 1932-ig vizsgált Arany-recepció kultikus jellegű. A szerző javaslata ezzel szemben a következő: „lehet-e egységes, mindent átfogó befogadástörténetet feltételezni, vagy inkább külön-külön, párhuzamosan futó olvasatokról kell-e azonos korszakon belül is beszélni” (38).

Az első nagy téma az alcímben megjelölt „filológiai perspektíva” helyzete. Az irodalomról való beszéd, beszédmód különböző megközelítés- és látásmódot, módszertant jelent, párhuzamosnak és egyenrangúnak tekintett filológiai, kritikai, populáris és kultikus, publicisztikai, ideológiai és politikai, valamint filozófiai perspektívából. Az egyenrangúság hangsúlyos vállalása tiltakozást is jelent azzal szemben, amely hierarchikus viszonyt lát elméleti és filológiai perspektíva között, amely lebecsüli a filológiai beszédmód és a kritikai kiadás jelentőségét. Ez abban a kívánságban is összegződik, amely szerint „érdemes lenne egyszer tanulmányszerűen összegyűjteni és megtalálni az okát a mai hermeneutika ortodoxiájának és végletesen avult filológus-képének, illetve filológia-képzeteinek” (11).

A kritikai beszédmód elemzése során felmerül az a kérdés, hogy „nem paradoxon-e az olyan *kritikai* kísérlet, mely a nagy narratívák felbontását tűzi ki célul,” mint az *A magyar irodalom története* című irodalomtörténetben történt. „Látenszen az ilyen mű akkor is teleologikus és preformált marad, ha kiiktatja a kronológiát” (22). A kultikus és populáris beszédmód sem alsóbbrendű a többinél: ezt nem csak a kultusz kutatás eredményei bizonyítják, hanem a tankönyvek és az irodalomtörténeti kézikönyvek, szintézisek nagy része is, „bármennyire ellenkezik is ez az állítás az irodalomtudományos hagyománnyal” (25). Ezek alapsajátossága „a kinyilatkoztató beszéd; az alternatívák törlése; a részletek, kételyek, dilemmák, ellentmondások elhagyása; olykor a morális, ideológiai szempontok bedolgozása; a didaktikum felvállalása” (30), és így tovább.

A különböző politikai, ideológiai, strukturalista, hermeneutikai, dekonstrukciós, kultúratudományos, vizuális, mediális filológia-ellenes irányzatok után a kötet megállapítása szerint „[a]z ezredforduló táján kezdődött az első olyan időszak, amikor az újrainduló kritikai kiadás munkálatainak kíséretében az in-

duktív filológiai beszédmód egyáltalán érvényesülni tudott, és komplex megközelítési irányzattá nőhetett. (41)”

A költő irodalomfogalmának filológiai jellegét, nyelvtanulásának gondos módját „fennmaradt tankönyvei, nyelvtanai, szótárai, illetve azok bejegyzései igazolják” (45). Széljegyzeteiből sejthető, hogy „irodalomfogalma *irodalom- és szövegközpontú* volt, hogy *költői* módon, nagyon szoros közelségből olvasott”, irodalomtanulmányozása pedig nem deduktív, hanem pragmatikai, induktív jellegű (48–49). Nála „minden szöveghely, sőt akár minden írásjel a maga konkrétságával, egyediségével épül be a kompozícióba”, amelyeket egyedül a filológiai beszédmód képes feltárni és értelmezni (51).

Az elveszett alkotmányt az ókori latinitás szatirikus látásmódjának változatai közötti, Frye által emlegetett „tudatosan kósza elkalandozás” jellemzi az allúziós technika által megjelenített háttérszövegek sokaságában (66). Az ezek feltárását is végző, a kritikai kiadás készülő kötete számára sok tanulsággal bíró fontos tanulmányból kiemeljük a Gvadányira és Byronra vonatkozó szövegpárhuzamokat, a szerepváltogató játék sajátosságait és a megkettőzött szerzőség gondolatát.

A *Kisebb költemények* kompozíciója „kortörténeti és lélektani krónikaként, lírai önéletrajzként, költői pályarajzként és ars poetikaként” is olvasható (112). Hász-Fehér Katalin az egyik első kutató, aki elkezdte a verseskötetek szerkezetének értelmezését. Arany „kompozícióban gondolkodott itt és az *Őszikékben* is” (151). A Petőfivel való viszony megmutatkozott a két életmű versengésében, egymásra hatásában, összefüggéseiben is (124). Egy példa ezek közül: Petőfi *Megpendítem* (1845) című verseinek sorai visszhangoznak Arany 1878 körül írt *Még ez egyszer... (Czímtelenül)* című töredékében (126):

Petőfi:

Megpendítem hónapok multával

Még egyszer szerelmi lantomat;

Még ez egyszer, egyszer és utószor;

Arany:

Még ez egyszer, még utószor

Hadd zendüljön meg dalom;

Újdonság, hogy a Hunyadi-balladakörhöz hasonlóan „nagyszerkezetté formálta Arany a Petőfi-történet révén a *Kisebb költeményeket* is” (134). Számos, a kritikai kiadásban említendő idézet és allúzió található verseiben, mivel az 1850-es években költészetének allúziós és dialogikus jellege volt a jel-

lemző. Ebből az irodalomtudomány újabb feladata következik: „az intertextuális poétika működésének is, értelmezésének is létfeltétele az intarziák felismerése, azonosítása, szemantikai feloldása” (151).

A *Köszöntő*, a H.[ollósi] K.[ornélia] emlékkönyvébe és *A walesi bárdok* elemzése elsősorban keletkezéstörténetük problémájával foglalkozik, a kézirat tanulmányozásától kezdve megjelenésük újdonságain át legújabb irodalomtörténeti megítélésük polemikus bemutatásáig. Jellemző, hogy milyen sokrétű volt a folyóiratszerkesztés hatása Arany költészetére: *A walesi bárdok* első közlése szorosán összefügg a *Koszorú* legfontosabb külföldi forrásával, az *Europa, Chronik der gebildeten Welt* című lipcsei magazinnal: itt jelent meg 1863. október 24-én egy tudósítás arról, hogy a walesi énekesek (bárdok) megtartották hagyományos évi összejövetelüket. Egy héttel azután mintegy reakcióként jelent meg a *Koszorúban* a vers.

A szerző a következőkben Németh G. Béla és Szegedy-Maszák Mihály nézetével száll vitába. *Az el nem ért bizonyosság* szerkesztője nagyhatású *Arany János* című tanulmányában írta, hogy a költő „tehetségének igen jelentős részét korszerűtlen vállalkozásokba ölette el”, hogy „e lírai korszakából csak egytucatra való a hibátlan, az autonóm mű” (211); *A fragment fölénye* címűben pedig szembeállította az esztétikailag problematikus, mert a „harmadik szakasztól egyre eső” *Balzsamcseppet a Még egyszer...* című töredékkel, amely remekmű (224). Szegedy-Maszák Mihály *A lejtőn* című vers elemzésében fejtette ki azt a felfogását, hogy Arany János „sohasem jutott el az emberi lét egységes értelmezéséig”, hogy „életművére bizonyos fokú provincializmus jellemző”, és hogy metaforái szegényebbek, mint Baudelaire vagy Tennyson költészete (213).

Ezzel szemben Hász-Fehér Katalin felveti, hogy „[n]em lehetséges-e mindamellet, hogy inkább a kései értelmezésben beálló zavar az, mely törést lát ott, ahol egyszerűen *másféle poétikai elvet* kellene feltételeznie és felfedeznie?” (227) Ezzel kizárja a „szelektív olvasás gyakorlatát” (224), Arany tájékozódása, de a legújabb kutatások alapján is állítva, hogy a metafora nem rendelhető a metonímia és a szinekdoché fölé, és hogy Arany költészetének metonimikus jellege van.

A *Buda halála* keletkezését, fogadtatását és értékelésének történetét elemző alapos tanulmány elsősorban abban látja bírálóinak tévedését, hogy eposzi jellegzetességeket kerestek a műben, holott az rege, s a műfaj hazai, Kisfaludy Sándor-féle hagyományát folytatja. A falevél-motívum Vergiliushoz és Dantéhoz kötődik, a kompozíciós és narrációs technika szempontjából pedig

egyik ihletforrása a *Sahnámé* lehetett. Értelmezését, megítélését végső soron az dönti el, hogy a meg nem írt trilógia töredékeként, vagy önálló műként olvassuk.

Hasonló kérdés fölmerül a *Toldi szerelme* esetében is, azzal a különbséggel, hogy ezúttal milyen mértékben értelmezi újra a trilógia két másik, már megjelent darabját. Ezúttal szükségképpen fölmerül a mű egységének problémája, amelyről ellentétes vélemények születtek, abból kiindulva, hogy a nápolyi hadjárat beillesztése milyen mértékben illeszkedik az előzményekhez, vagy abból, hogy milyen sok kompozíciós elem szervezi meg a művet, s köti azt a *Toldi*hoz és a *Toldi estéjéhez*. A megíráshoz szükséges harminc esztendő által egyben szerzői életrajzzá is válik és így mintegy Goethe *Faustjához* is hasonlítható.

A tanulmánykötet *Az Őszikék mint ciklus* című fejezetben tárgyalja a *Kapcsos könyvben* szereplő, különböző összeállításokban, legutóbb pedig kritikai kiadásban megjelent verseket. Ez a terminus sem egyértelmű: nincsen tisztázva, hogy „mikor beszélhetünk ciklusról, mikor kötetkompozícióról, és mikor sorozatról” (303). A német nyelvű irodalomtudomány megközelítései szerint az elméleti bevezetés a zárt és a nyitott ciklus megkülönböztetésében állapodik meg, amelyek között igen gazdag az átmenet. Arany sorozatként kezdhette beírni verseit az *Új folyam* című részbe, s később kezdhették kompozícióban gondolkodni, amelyet nem fejezett be. *Az Őszikék* így egyszerre kompozíció nélküli verscsoport, azonos című nyitott sorozat, félbehagyott zárt ciklus, a töredékesség képzetét keltő mű, valamint minden látszat ellenére zárt ciklus: „Arany befejezte az *Őszikéket*, de egyszerre alkotott a befejezetlenség látszatát keltő nyitott, és nagyon szorosan megkomponált zárt ciklust” (314). Az elemzések sora azt bizonyítja, hogy itt is (mint a *Toldi szerelmében*) filológiailag lezáratlan, de szemantikai és kompozíciós szempontból lezárt, egységes és egész műalkotással állunk szemben. Poétikájában viszont tovább árnyalódó a naturalizmushoz (341) és a szimbolizmushoz (343) való viszony tisztázása.

A könyv utolsó részében a szerző a vajdasági és a nagyszalontai történeti és személyes tapasztalatokra keres magyarázatot. Miért bukott meg az 1868-ban meghozott törvény, amely a nyelvi és nemzeti egyenjogúságot mondta ki? Ioan Slavici emlékiratában az aradi román, örmény, olasz, sváb, szlovák, székely, cseh, magyar, szerb, zsidó és szász etnikumban nevelkedést, a kölcsönös tolerancia, de az idegentől való elkülönülés otthon tanult elvét eleve-nítette fel. Felismerése szerint ezt csak egymás iránti állandó érdeklődéssel és folyamatos tanulással lehet legyőzni a multikulturális társadalomban. Az,

hogy ez a program nem valósulhatott meg, a Bécs hatalmi törekvéseit követő egynyelvű nemzetállam-modellekből következett. Slavici az első világháború után azért került román börtönbe, mert azt hangoztatta, hogy Erdély anektálásával „megsemmisül a térség nemzetiségi összetétele” (362).

A multikulturális környezet megértésére törekvő Jovan Jovanović Zmaj életművének közvetítő szerepe volt a magyar és a szerb irodalom között. Írói, fordítói, szerkesztői munkásságának dialogikus jellege Arany Jánoséval rokonítható, barátságuk mégsem jöhetett létre. Ennek egyik oka levélváltásukban is megmutatkozott: az orosz–török háborúban egymással ellentétesen foglaltak állást. De más volt kultúrájukban elfoglalt helyzetük is: a többségi, a magyar, elsősorban a nagy irodalmakhoz törekedett felzárkózni, s kevesebb érdeklődést mutatott a kisebbségek iránt.

Mindezek történeti feldolgozása nem kerülheti meg a tolerancia hiányának vizsgálatát sem, terminológiánk pedig meg kell, hogy különböztesse azt, amit nacionalistának és azt, amit nemzetinek (közösséginek) nevezünk. Az első az etnopolitikai, a második az etnokulturális tartományba tartozik. Egyeztetnünk kell az irodalom- és a történettudomány terminológiáját: „mindenekelőtt egy általános és átfogó fogalomtisztázást lenne szükséges végrehajtani” (381).

A könyvet, amelyet Hász-Fehér Katalin, Arany János egyik legjobb hazai ismerője írt és bocsátott rendelkezésünkre, nagy örömmel ajánljuk valamennyi, a tudós költő életművét kutató és tanító kollégánknak.

A szerző a BTK Irodalomtudományi Intézet
professor emeritus tudományos tanácsadója

Résumé

Le livre de Katalin Hász-Fehér intitulé „*Je suis surpris que vous ne l'ayez pas remarqué.*” *János Arany et la perspective philologique* introduit son lecteur dans le monde du poète hongrois. La citation du titre se trouve dans sa lettre écrite au critique de son recueil publié en 1856; elle s'adresse non seulement aux littéraires qui étudient cet univers, mais à ceux aussi, y compris l'auteur, qui s'occupent des recherches scientifiques.

Tout en condamnant l'ordre hiérarchique des disciplines comme la subordination de la philologie à la théorie littéraire, elle défend et salue les possibilités de la textologie moderne. Ses analyses bien documentées des œuvres

d'Arany pourront servir de base aux éditions critiques de notre temps. Ses études sur l'histoire et l'avenir de l'Europe centrale affirment que l'examen correcte de cette société multiculturelle doit créer une nouvelle terminologie qui caractérise et distingue l'ethnopolitique et l'ethnoculturel.

Share this:

Tags: [Arany János](#), [éztörténet](#), [filológia](#)

Tartalom [+]

Tagged [Arany János](#), [éztörténet](#), [filológia](#)

Vélemény, hozzászólás?

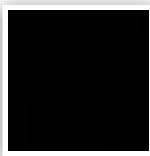
Hozzászólás küldéséhez [be kell jelentkezni](#).

- **Korompay H. János**
- *Korompay H. János írása*
- [recenzió](#)
[Résumé](#)

• Tartalom a recitin

- [adatbázisok, bibliográfiák](#) (1)
- [autoreferátum](#) (28)
- [errata](#) (1)
- [fontos idézetek](#) (3)
- [könyvismertetés](#) (28)
- [recenzió](#) (148)
- [reciti füzet](#) (1)
- [reciti könyv](#) (96)
 - [BSMRÆ](#) (2)
 - [Conference Materials](#) (1)
 - [Doromb](#) (7)
 - [Értelmiségi...](#) (3)
 - [FiKon](#) (6)
 - [Hagyományfrissítés](#) (6)
 - [Irodalomtörténeti füzetek](#) (7)

- [ReKonf](#) (9)
 - [ReTextum](#) (11)
 - [RomKép](#) (1)
 - [Vitae](#) (1)
 - [reciti közlemény](#) (8)
- [RECITI ZOTERO](#)
[címkefelhő](#)
[a reciti szerzői](#)
- ◦ [RSS - Posts](#)
- Értesítés új tartalomról:

Reciti
887 kedvelés

Tetszik az oldal

• Meta

- [Bejelentkezés](#)
- [Bejegyzések hírcsatorna](#)
- [Hozzászólások hírcsatorna](#)
- [WordPress Magyarország](#)

Designed by [pnts](#)

Powered by [WordPress](#)